

**Міністерство освіти і науки України
Маріупольський державний університет
Кафедра маркетингу та туризму**

**ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ
ПРИАЗОВ'Я: СТАН, ВИКЛИКИ,
СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ**

Колективна монографія

Харків

2024

УДК 338.48

T 87

Автори: Балабаниць А.В., д.е.н., проф. (1.3, 1.4, 2.2, 2.3, 3.4, 4.1, 4.3), Горбашевська М.О., к.е.н., доц. (2.1, 4.4), Мацука В.М., к.е.н., доц. (1.3, 2.2, 2.3, 4.2), Рібейро Рамос О.О., к.е.н., доц. (1.2, 3.1), Тарасенко Д.Л., д.е.н., проф. (1.4, 2.4), Чуприна О.О., д.е.н., проф. (1.1, 3.2, 3.3).

ISBN 978-617-7886-55-5

DOI: <https://www.doi.org/10.61718/mon2024msu>

www.newroute.org.ua

Рецензенти

Горіна Ганна Олександрівна, доктор економічних наук, професор, завідувачка кафедри туризму та країнознавства Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського.

Виноградова Олена Володимирівна, доктор економічних наук, професор, завідувачка кафедри маркетингу Державного університету інформаційно-комунікаційних технологій.

Долгова Надія Андріївна, директор Національного природного парку «Меотида».

Рекомендовано до друку Вченою радою Маріупольського державного університету Міністерства освіти і науки України
(протокол № 5 від 26 грудня 2024 р.).

T 87 **Туристично-рекреаційний потенціал Приазов'я: стан, виклики, стратегічні орієнтири:** кол. моногр./ А.В. Балабаниць, М.О. Горбашевська, В.М. Мацука та ін.; за заг. ред. А.В. Балабаниць. – Харків: СГ НТМ «Новий курс», 2024. – 370 с.

Колективна монографія присвячена висвітленню теоретико-методологічних основ формування системи стратегічного управління сферою туризму на регіональному рівні. Особливу увагу приділено аналізу впливу зовнішніх факторів та їх наслідків для туристичної сфери України в умовах сучасних глобалізаційних змін. Проведено ґрунтовний аналіз туристично-рекреаційного потенціалу Приазов'я та запропоновано стратегію його розвитку. Досліджено проблему відновлення туризму регіона в поствоєний період.

Монографія призначена для науковців, викладачів, фахівців, викладачів, аспірантів, студентів, а також широкого кола читачів, які досліджують проблеми туристичної галузі національної економіки.

Опубліковано на основі ліцензії Creative Commons Attribution License.

Видавець СГ НТМ «Новий курс» – діяльність у науковій, видавничій, освітній, творчій, інформаційній сфері з 1989 року.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції:

ДК № 8013 від 22.11.2023. Зареєстровано у Global Register of Publishers.

Ідентифікатор видавця 7886. www.newroute.org.ua

© Маріупольський державний університет, 2024

© СГ НТМ «Новий курс», 2024

© Колектив авторів, 2024

4.4. Адаптація організаційно-економічного механізму розвитку туристичного регіону Приазов'я до сучасних реалій глобального середовища

З метою визначення організаційно-економічного механізму розвитку туристичних регіонів в сучасних реаліях глобального конкурентного середовища в роботі було проведено певні теоретичні розробки щодо обсягів туристично-рекреаційного потенціалу, туристичної інфраструктури, туристичних підприємств та індустрії туризму країни в цілому, що має велике значення.

Реалізація туристичних послуг є основою розвитку туристичних регіонів. До війни в Україні туризм був важливою складовою розвитку економічної інфраструктури країни, він робив певний внесок у державний бюджет і створював нові робочі місця, але з початком російської агресії в Україні туризм занепав і практично нічого не приніс. Але попри все доцільними є наукові пошуки щодо дослідження та виявлення нових елементів організаційно-економічного механізму розвитку туристичних регіонів у сучасних складних умовах. В умовах нестабільного зовнішнього середовища необхідна продумана політика з боку держави та місцевої влади для розвитку туристичних регіонів, насамперед для забезпечення стійкості туристичній сфері. Ефективність цих заходів залежить від впровадження якісної політики безпеки, яка забезпечує захист туристів та стимулює розвиток галузі, реалізації різноманітних туристичних послуг, раціонального використання наявного туристичного потенціалу, а також формування політики розвитку самих туристичних регіонів.

Туризм є важливою сферою економічного розвитку, він сприяє становленню країни на світовому ринку, становленню повноцінних партнерських відносин і, за наявності певного туристсько-рекреаційного потенціалу, може стати певним каталізатором розвитку соціально-економічної складової країни, але за певних умов управління державою.

Теоретичні та практичні дослідження різних аспектів розвитку та позиціонування туристичних регіонів у глобальному конкурентному середовищі

знайшли відображення у працях українських вчених Любіцева О., Ткаченко Т., Дядечко Л., Бондаренко М. та ін. Проте, незважаючи на велику кількість публікацій на цю тему, окремі практичні аспекти розвитку туристичних регіонів потребують, на нашу думку, більш детального та зваженого аналізу.

Відповідно до статті 6 Закону України «Про туризм» держава проголошує туризм одним із пріоритетних напрямів розвитку економіки та культури та створює необхідні умови для туристичної діяльності [131].

Доцільно погодитися з точкою зору Олени Панухник стосовно того, що: «розвиток туризму і рекреації, можливий при ефективному використанні внутрішнього потенціалу регіону – управлінського, ресурсного, фінансового. Суть активізації управлінського потенціалу полягає в перенесенні акценту з прямого державного управління й регулювання регіонального розвитку туризму і рекреації на стимулювання формування в регіонах дієвого автономного механізму регулювання; активізацію підприємницького елемента, діяльність фізичних осіб у забезпеченні такого розвитку; створення умов для ефективної співпраці органів державної влади, місцевого самоврядування та приватного сектора щодо розвитку туризму через різні механізми» [94, с. 6].

Ситуація, що склалася в туристичній сфері України, вимагає активного пошуку шляхів подолання кризових явищ та інтенсифікації виробництва туристичного продукту при забезпеченні його необхідної якості. Тому необхідно реалізувати стратегічні напрямки розвитку туристичної галузі та вжити заходів щодо їх прискорення. Адже процес прискореного розвитку туризму є результатом науково-технічного прогресу, зростання пізнавальних і оздоровчих потреб населення та потреби в міжнародних ділових контактах.

Управління економікою базується на певних рішеннях, які приймаються на основі аналізів і численних розрахунків на майбутній період з урахуванням різних елементів індикативного планування, які мають бажаний, тобто рекомендований, характер на загальнодержавному рівні або національному.

Завдяки раціональному використанню потенціалу туристичних регіонів Україна може посісти провідне місце серед країн з розвинутим туризмом.

Сьогодні галузь туризму вважається одним із основних напрямів соціально-економічного розвитку країни. Міжнародний туризм стає важливим фактором економічного зростання.

Туристична діяльність стала перспективною галуззю економіки в міжнародній торгівлі, яка має різні напрямки розвитку, фінансові можливості та інструменти, комунікації – усі ці складові є передумовою для розвитку інших секторів економіки, де створюються нові робочі місця, вирішуються проблеми, що пов'язані із зайнятістю активного населення.

Об'єктивною умовою удосконалення механізму регулювання туристичних регіонів є поєднання зусиль суб'єктів господарювання, національних і регіональних органів управління туризмом, загальноринкових інститутів і спеціалізованої інфраструктури та громадських організацій.

Активне залучення цих інститутів до регулювання конкурентних процесів у туристичних регіонах визначається необхідністю забезпечення економічної реалізації нових форм власності; збалансування нерівностей, що пов'язані з невизначеним рівнем регіонального розвитку; збалансування циклічних коливань попиту і пропозиції (в залежності від сезонів і років); нівелювання наслідків негативного впливу факторів зовнішнього та внутрішнього середовища на розвиток ринку та створення конкурентних переваг; створення та підтримка інфраструктури туристичного ринку, без якої неможливий нормальний перебіг ринкових процесів і конкуренції [43, с. 251].

На рисунку 4.12. представлено організаційно-економічний механізм розвитку туристичного регіону.

Важливими елементами організаційно-економічного механізму розвитку туристичних регіонів є маркетингові стратегії просування туристичного продукту на ринку, процедури дотримання законодавчої бази та рішень адміністративного апарату, а також методи здійснення зовнішньоекономічної діяльності у туристичній галузі, залучення інвестицій тощо.

Виходячи з ринкових механізмів та конкурентних переваг регулювання туристичних регіонів, можна зробити висновок, що економічна складова

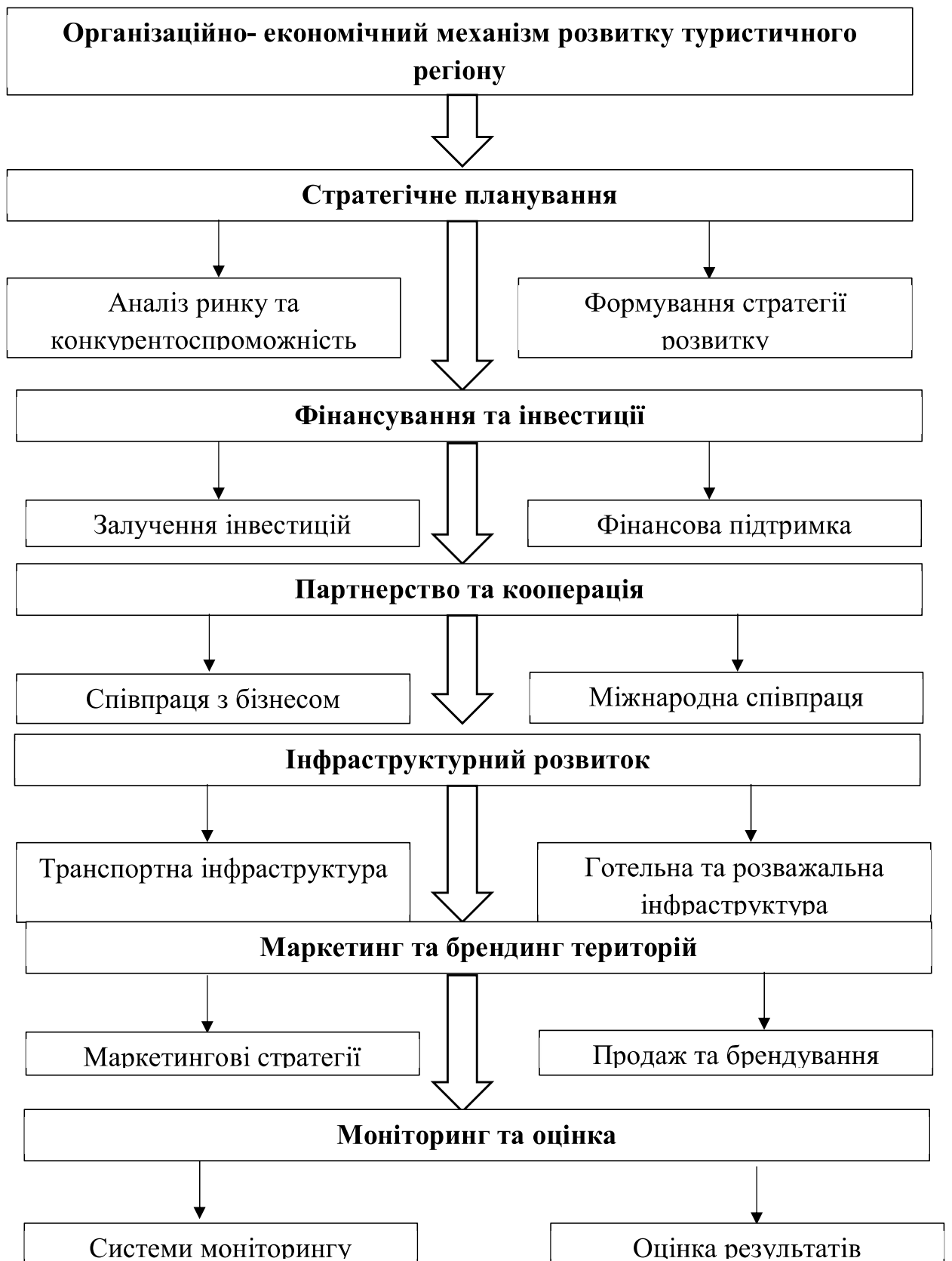

Рис. 4.12. Організаційно-економічний механізм розвитку туристичного регіону.

Джерело: розроблено автором.

механізму значною мірою залежить від рівня економічного розвитку, поєднання економіки з державним регулюванням процесу відтворення. Завдяки існуючій фіскальній та фінансовій політиці, яка впливає на психологію суб'єктів господарювання, стимулюється платоспроможний попит суспільства, тим самим регулюється та розвивається ринок, прискорюється економічне зростання, підвищується рівень зайнятості населення та його добробут.

При цьому організаційний аспект відіграє ключову роль у вдосконаленні організаційно-економічних механізмів розвитку туристичних регіонів в умовах конкурентного середовища, оскільки попри вертикаль існуючої влади виникає певна незалежність та мотиваційне конкурентне середовище.

Організаційний механізм включає систему методів, прийомів і засобів, які дають можливість впливати на розвиток туристичного регіону як на початковому етапі, так і протягом усього життєвого циклу. Слід зазначити, що організаційну систему неможливо розглядати без економічної складової.

Стратегія економічної політики розвитку туристичного регіону визначається з урахуванням інституційних чинників щодо активізації суб'єктів господарювання для задоволення потреб вітчизняних та іноземних туристів, конкурентоспроможності на ринку туристичних послуг та досвіду національного та міжнародного рекреаційного туризму.

В Україні на нормативно-правовому рівні відсутня фіксована стратегія розвитку туристичних регіонів.

В Україні розвиток туристичних регіонів наразі регламентується Державною стратегією регіонального розвитку на 2021–2027 роки, що була затверджена Кабінетом міністрів України у 2020 році.

Відповідно до зазначеної вище стратегії: «регіональна політика має сприяти кожному регіону та територіальній громаді в ефективному використанні їх потенціалу, переваг, ресурсів та можливостей для розвитку та підвищення якості життя людини та, відповідно, на користь розвитку всієї України. Ключова мета Стратегії, сприяння регіональному розвитку та держави в цілому через створення достатніх умов для комфортного проживання, самореалізації та

розвитку громадян, підвищення якості їх життя у кожному регіоні, належна увага приділена туризму, зокрема, внутрішньому» [56].

Крім того існує ще Стратегія розвитку туризму та курортів на період до 2026 року, яка була прийнята Кабінетом міністрів України 16.03.20217 року, згідно з якою «єдиним шляхом розв'язання системних проблем у сфері туризму та курортів – є стратегічно орієнтована державна політика, основним завданням якої є визначення туризму одним з основних пріоритетів держави, впровадження економіко-правових механізмів успішного ведення туристичного бізнесу, інвестиційних механізмів розвитку туристичної інфраструктури, інформаційно-маркетингових заходів з формування туристичного іміджу України. Метою реалізації Стратегії є формування сприятливих умов для активізації розвитку сфери туризму та курортів згідно з міжнародними стандартами якості та з урахуванням європейських цінностей, перетворення її на високорентабельну, інтегровану у світовий ринок конкурентоспроможну сферу, що забезпечує прискорення соціально-економічного розвитку регіонів і держави в цілому, сприяє підвищенню якості життя населення, гармонійному розвитку і консолідації суспільства, популяризації України у світі» [157].

Для охорони туристичних ресурсів України, їх збереження, відновлення, раціонального використання, забезпечення безпеки у сфері туризму, реалізації конституційних прав громадян на відпочинок, захисту інших прав громадян та сприяння патріотичному вихованню, органи державної влади та місцевого самоврядування в межах своїх повноважень розробляють і затверджують державні цільові, регіональні та інші програми розвитку туризму.

Ці програми спрямовані на досягнення довгострокових пріоритетів країни у сфері туризму та представляють собою комплекс правових, економічних і організаційних заходів, які забезпечують реалізацію конституційних прав громадян і стимулюють розвиток туристичної галузі. Такі програми існують в кожній області і направлені на регулювання та стимулювання туристичної галузі даного регіону.

У 2020 році була опублікована Програма розвитку культури і туризму Донецької області на 2020-2024 роки. Основним пріоритетом даної програми був розвиток туризму як одного з факторів зростання економічних показників області. Донецька область мала всі умови та фактори для інтенсивного розвитку туризму, але військова агресія у 2014 році та подальша війна у 2022 році з окупацією більшої частини Донецької області негативно вплинула на туристичну специфіку даного регіону, що зробило неможливим реалізацію всіх стратегій і програм щодо розвитку туристичної індустрії регіону і країни в цілому.

Конкурентоспроможність туристичних регіонів визначає відносини між підприємствами або юридичними особами, що надають туристичні послуги, а також забезпечує довгострокову життєздатність інтегрованих підприємств, що спрощує впровадження інновацій, знижує туристичні витрати, обмежує конкуренцію та знижує ризики невизначеності в туризмі. сектора. реалізація та надання туристичних послуг.

Слід зазначити, що розвиток туристичних регіонів визначається концепцією ефективної діяльності туристичних підприємств, яка має бути спрямована на створення правових, організаційних та економічних засад для створення сучасного туристичного підприємства. Головною метою державної туристичної політики є створення в Україні сучасних, вискоелективних і конкурентоспроможних туристичних регіонів, які б надавали широкі можливості для задоволення потреб українських та іноземних громадян у різноманітних туристичних послугах.

Основним завданням ефективного функціонування туристичних регіонів є створення організаційно-правових та економічних умов для сприяння розвитку вітчизняного та вітчизняного туризму, що потребує певного коригування чинного законодавства в частині, що стосується розвитку туризму, зокрема внесення змін та доповнень до чинних нормативно-правових актів.

Необхідно створити умови для успішного розвитку готельного розміщення та іншої туристичної інфраструктури та створити сприятливий інвестиційний

клімат для українських та іноземних компаній, які інвестують у розвиток туристичних регіонів.

Реалізація цієї концепції дасть змогу підвищити ефективність туристичних регіонів на основі розвитку їх людського фактору, створити умови для конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості туристичних підприємств з кваліфікованим людським фактором, розвивати інфраструктуру та екологію, зберегти культурну спадщину краю, що разом сприятиме підвищенню добробуту регіону загалом.

Враховуючи конкурентні процеси, необхідно формувати стратегічні альянси та організовувати їх подальшу діяльність. Порівняно з іншими міжнародними організаціями стратегічні альянси мають переваги перед іншими, оскільки мають спільний і багатогранний характер. Загалом, альянси діють в одному секторі, мають горизонтальні зв'язки та є юридично та майново незалежними.

Стратегічні альянси сприяють обміну між глобальними організаціями, як правило, на регіональному рівні, одночасно укладаючи угоди про маркетинг, менеджмент, франчайзинг і спільні підприємства. Завдяки стратегічним альянсам у туристичній сфері є всі перспективи для стабільного заповнення готельних мереж, авіарейсів, надання якісних туристичних послуг, підвищення кваліфікації туристичних кадрів тощо. На відміну від України, країни Європейського Союзу мають спеціальні фонди соціального та регіонального розвитку, управління сільським господарством та інвестиційні банки, які підтримують розвиток туристичних регіонів. Найважливішим фондом є Соціальний фонд, який спеціально реалізує політику щодо зайнятості населення, підвищення кваліфікації чи перепідготовки. Водночас стимулюється розвиток бізнесу, що пропонує туристичні послуги. З одного боку, регулювання туристичних регіонів на макrorівні є дуже важливим за наявності рекреаційного потенціалу, але це ще не показник того, що туризм буде процвітати та підвищувати рівень розвитку економіки країни. З іншого боку, виникає питання про відсутність адміністративної децентралізації в туристичному секторі,

враховуючи велику кількість компаній та організацій, які пропонують туристичні послуги. Успішні можливості підвищення рівня розвитку туристичних регіонів можуть виникнути лише шляхом поєднання організаційно-економічних механізмів за допомогою державного регулювання.

Розвиток туристичного регіону є складним і багатогранним процесом, що вимагає комплексного підходу та співпраці між різними зацікавленими сторонами. Адаптація організаційно-економічного механізму розвитку туристичного регіону передбачає впровадження заходів, що враховують економічні, організаційні та соціальні аспекти.

Зростання значення туристичних регіонів для економіки України супроводжується зростанням ролі держави, її безпосереднього регулювання та управління туризмом. Це потребує організаційно-економічних підходів до управління туристичною діяльністю в глобальному конкурентному середовищі.

Цей механізм може бути адаптований до конкретних потреб і особливостей кожного туристичного регіону. Важливо також враховувати сталість розвитку, збалансованість і участь всіх зацікавлених сторін у процесі планування та впровадження стратегій.

Необхідно терміново розробити стратегії та механізми для швидкого відновлення роботи туристичного бізнесу, який зможе повноцінно функціонувати після завершення воєнних дій. Важливим є забезпечення ефективної координації між регіональними та місцевими органами влади для розвитку туризму. Реалізуючи державну політику у цій сфері на регіональному рівні, слід зосередитися на створенні умов для розвитку безпечних видів туризму, формуванні конкурентоспроможних комплексних туристичних продуктів і розширенні туристичного інформаційного простору.

Для стабільного розвитку туристичної галузі потрібне партнерство на всіх рівнях. Місцева влада, представники громадянського суспільства та міжнародні партнери мають спільно працювати над відновленням і розвитком галузі. Важливо враховувати думку громади, залучати громадські організації та вже зараз створювати умови для комфортного ведення бізнесу.

Управлінський процес потребує стратегічного бачення, розробки цільових програм і моніторингу туристичної інфраструктури. Попри триваючі бойові дії, варто завчасно розробляти заходи для відновлення туристичних об'єктів, їх модернізації та підготовки до повоєнного функціонування. Регіональні та місцеві програми мають стати основою для післявоєнного розвитку туризму в Приазов'ї як важливої галузі економіки й інструменту культурного та патріотичного виховання.

Програма розвитку туризму повинна включати інвентаризацію, відновлення й зміцнення інфраструктури, адаптацію туристичного бізнесу до європейських стандартів, розширення спектру послуг через розвиток різних видів туризму (патріотичного, історичного, екологічного, гастрономічного тощо) та забезпечення доступу для вразливих груп населення. Варто також покращити транспортне обслуговування і впроваджувати сучасні методи діджитал-промоції.

Ключовим завданням є створення позитивного туристичного іміджу Приазов'я як безпечного регіону. Особлива увага повинна приділятися забезпеченню безпеки туристів та безбар'єрному доступу до туристичних об'єктів.

Таким чином, представлений організаційно-економічний механізм розвитку туристичних регіонів в сучасних реаліях глобального конкурентного середовища дозволить в достатній мірі виконувати та досягати поставлених перед ним цілей і завдань, а також сприятиме реалізації економічних та соціальних завдань. Такий розвиток дасть змогу створити в Україні сучасну, прибуткову та конкурентоспроможну індустрію туризму, яка, з одного боку, надасть широкі можливості для задоволення потреб українських та іноземних громадян, а з іншого – забезпечить вагомий внесок у розвиток національної економіки.

Для порівняння втрат російсько-української війни з іншими країнами, які постраждали від бойових дій, використано показники бази даних «Madison Project Database» Університету Гронінгена (Нідерланди) (табл. 4.9). Розглянемо

Таблиця 4.9

Втрати країн, які постраждали від бойових дій

№ п/п	Країна/перший рік військових дій	Темп зміни реального ВВП, %
1	Ірак (1991)	-60,2
2	Австрія (1945)	-58,7
3	Україна (2022)	-29,2
4	Німеччина (1945)	-28,9
5	Японія (1945)	-24,6
6	Хорватія (1991)	-22
7	Франція (1940)	-17,5
8	Ірак (2003)	-16
9	Нідерланди (1940)	-11,9
10	Італія (1943)	-9,4
11	Фінляндія (1939)	-4,3
12	Грузія (2009)	-3,7

Джерело: розроблено автором за [207].

історичні події з ознаками широкого міжнародного конфлікту (на відміну від локальних чи громадянських війн) [207].

Наявні дані свідчать, що Україна посідає третє місце серед 12 країн вибірки за темпами падіння реального ВВП (29,2%) у 2022 році. Тільки війна в Іраку 1991 року (падіння ВВП на 60,2%) і війна в Австрії 1945 року (падіння ВВП на 58,7%) були більш руйнівними в досліджуваний історичний період.

Згідно з Global Risk Assessment, Україна входить до списку найнебезпечніших країн світу через активні бойові дії з боку РФ [207]. Україна

отримала від аналітиків «бордовий» колір, що відповідає «екстремальному» статусу за шкалою оцінки безпеки. Така позиція свідчить про те, що експерти не рекомендують відвідувати ці країни через наявність на їхній території бойових дій або некеровано високих показників зареєстрованої злочинності. Крім того, Україна отримала ярлик «геополітичного ризику» з постійними гарячими і холодними конфліктами на її території.

Сьогодні Україна поділяє цей список найнебезпечніших країн з: Лівією, Центральнопівнічноафриканською Республікою, Єменом, Сомалі, Буркіна-Фасо, Сирією та Афганістаном. Зараз на територіях цих країн точаться запеклі військові конфлікти, і дуже ймовірно, що ситуація погіршиться.

Тим часом РФ увійшла до рейтингу в «помаранчеву» зону. Це середній рівень небезпеки без геополітичного ризику.

Розвиток туристичної галузі Приазов'я, як і будь якого іншого регіону нашої країни, буде мати низку перешкод та ризиків через замінування значної частини території, руйнування туристичної інфраструктури та пам'яток культурної спадщини, відсутність системи розповсюдження знань про безпеку туристичних подорожей, незадовільний стан доріг після воєнних дій, дефіцит фахівців з туризму у громадах.

Встановити масштаби втрат і руйнувань, спричинених війною, та її вплив на майбутню безпеку туристичних і рекреаційних територій є складним і часто неможливим завданням. Деякі з територій наразі окуповані, а за інші ведеться запекла боротьба. Через триваючий конфлікт у цих регіонах туризм залишається вкрай непрактичним. Подано табл. 4.10, яка містить огляд первинних даних щодо туристично-рекреаційного потенціалу територій, які зазнали втрат внаслідок російської агресії.

Управління ризиками в туристичній діяльності регіону є важливим аспектом для забезпечення безпеки та стабільності туристичної індустрії.

Туристично-рекреаційний потенціал областей, що частково знаходять під окупацією або розташовані поблизу

Область	Об'єкти природно заповідного фонду	Історичні пам'ятки архітектури	Значущі об'єкти
Миколаївська	89 районів, у тому числі частина Чорноморського біосферного заповідника.	3300 пам'яток, у тому числі 143 пам'ятки, 3 музеї у 8 департаментах та історико-археологічний заповідник «Ольвія».	Приємний клімат, піщані пляжі на узбережжі Чорного моря, джерела мінеральної води, лікувальні грязі.
Херсонська	69 територій та об'єктів природно-заповідного фонду, 2 біосферних заповідника - Асканія-Нова та Чорноморський.	5900 пам'яток, 143 з яких занесено до Списку національного надбаня, 3 музеї та 6 відділів і департаментів.	Чорноморське та Азовське узбережжя Херсонської області (понад 200 км).
Запорізька	299 територій та об'єктів природно-заповідного фонду, частина відділу українського степового заповідника «Кам'яні Могили»	6,8 тис пам'яток, в тому числі 25 пам'яток архітектури і містобудування, 3 заповідники, 16 музеїв із 2 відділами. Національний заповідник «Хортиця»	Сприятливі кліматичні умови, узбережжя Азовського моря.
Одеська	92 заповідники, у тому числі заповідні території Дунайські плавні, пам'ятки природи – Михайлівський яр і Одеські катакомби, ботанічний сад Одеського університету.	7400 пам'яток, з них 1440 – пам'ятки містобудування та архітектури, 3 музеї, 7 філій і відділів, у тому числі перший український музей старожитностей в Одесі.	о. Зміїний площею 1,5 км ² . Сприятливі кліматичні умови, численні пляжі (>300 км), лікувальні грязі, джерела мінеральних вод.
Харківська	135 територій та об'єктів природно-заповідного фонду.	Загальна кількість пам'яток 2535, 15 національних музеїв і заповідників.	Мінеральні джерела, курорти Березівські мінеральні води і Рай-Оленівка.

Джерело: розроблено автором за [10].

Основні складові стратегії та заходів управління ризиками для Приазов'я в цьому контексті можна побачити в табл. 4.11.

Стратегія та заходи управління ризиками
в туристичній діяльності Приазов'я

Аспекти управління ризиками	Стратегія та заходи
Оцінка ризиків	Проведення аналізу потенційних загроз та визначення рівня вразливості. Визначення критичних об'єктів і туристичних зон.
Планування та підготовка	Розробка стратегій управління ризиками, включаючи евакуаційні плани, системи попередження та інші заходи. Тренування та навчання персоналу та інших зацікавлених сторін щодо заходів безпеки.
Система моніторингу	Впровадження систем моніторингу для виявлення змін у ситуації та потенційних загроз. Співпраця з органами місцевого самоврядування, поліцією, пожежною охороною та іншими службами для оперативного реагування на події.
Інформаційна безпека	Забезпечення ефективної комунікації з туристами та іншими зацікавленими сторонами Надання актуальної та достовірної інформації щодо безпеки в регіоні
Співпраця з галузевими партнерами	Співпраця з туроператорами, готелями, ресторанами та іншими підприємствами туристичного сектору для спільного управління ризиками. Взаємодія з територіальними органами та організаціями для вирішення загальних проблем та вдосконалення безпеки.
Страхування та фінансові заходи	Укладення страхових угод для покриття можливих збитків. Розробка фінансових стратегій для вирішення фінансових труднощів, пов'язаних з ризиками.
Соціальна взаємодія	Залучення місцевого населення та громадських організацій до управління ризиками. Підтримка співпраці між різними соціальними групами для забезпечення загального інтересу в безпеці та стабільності туристичного сектору.

Джерело: розроблено автором.

Врахування цих аспектів дозволить Приазов'ю забезпечити ефективне управління ризиками та зберегти репутацію як безпечного та привабливого туристичного напрямку.

Основними загрозами туристичного розвитку Приазов'я, на наш погляд, можуть бути втрата культурних цінностей, небезпечність території через її замінованість та суттєве погіршення матеріальної спроможності клієнтів. Після війни на країну та її громадян чекає багато роботи по її відбудови. Відповідно до Указу Президента від 21 квітня 2022 року № 266/2022 «Питання Національної ради з відновлення від наслідків війни», розроблений План післявоєнного відновлення та розвитку України на найближчі 10 років [133; 134], згідно з яким визначено основні проблеми, цілі, завдання у сфері туризму і курортів. Враховуючи цілі, які визначені на рівні держави, варто їх конкретизувати для відновлення діяльності галузі туризму регіону з урахуванням туристичного потенціалу регіону, заподіяної шкоди та перспектив відбудови.

Актуальність та ефективність розвитку туристичних регіонів, зокрема Приазов'я, визначаються їх здатністю адаптуватися до змін у глобальному конкурентному середовищі. На сучасному етапі ця адаптація передбачає наступні дії (рис.4.13).

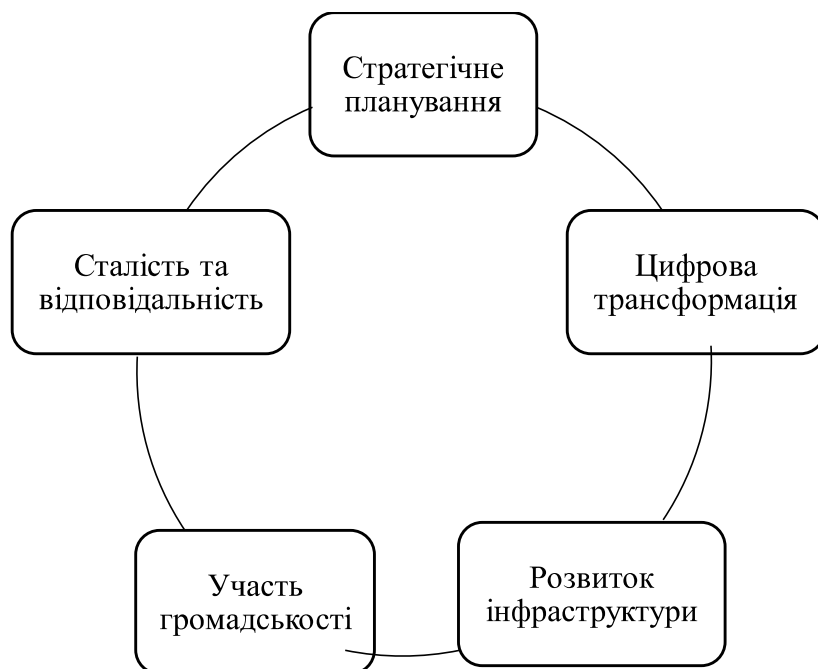

Рис. 4.13. Концепти адаптивності організаційно-економічного механізму розвитку туристичного регіону

Джерело: розроблено автором.

Кожен з концептів має свою характеристику та актуальність, так:

1. Стратегічне планування – це процес визначення довгострокових цілей, шляхів їх досягнення та розподілу ресурсів, який враховує глобальні тенденції і конкуренцію на ринку. Туристичний сектор, будучи динамічним і багатограним, вимагає особливого підходу до стратегічного планування, що базується на аналізі внутрішніх і зовнішніх факторів. Глобалізація, розвиток цифрових технологій, зміна споживчих уподобань та екологічні виклики є ключовими тенденціями, які впливають на туристичний сектор.

2. Цифрова трансформація – це використання сучасних технологій для покращення маркетингу, бронювання та обслуговування туристів. Сучасні підприємства можуть використовувати наступні інструменти та підходи для впровадження цифрової трансформації:

- Big Data та аналітика даних – це аналіз поведінки туристів у реальному часі для прогнозування попиту та адаптації пропозицій.

- Соціальні мережі та контент-маркетинг – наприклад, Instagram, Facebook, TikTok та YouTube для створення привабливого контенту та комунікації з аудиторією.

- Інструменти SEO та SEM для покращення видимості туристичних послуг у пошукових системах.

- Платформи штучного інтелекту – чат-боти для миттєвої комунікації з клієнтами, зокрема для рекомендацій.

- Персоналізований маркетинг – використання CRM-систем для індивідуальних пропозицій на основі уподобань клієнтів.

- Онлайн-платформи (OTA) – сайти на кшталт Booking.com, Expedia, Airbnb.

- Мобільні додатки – це зручність бронювання у кілька кліків через смартфон.

- Системи управління бронюванням (PMS) - автоматизація обробки заявок, управління доступністю номерів тощо.

- Штучний інтелект – прогнозування завантаженості та ціноутворення (динамічне ціноутворення).
- Блокчейн – забезпечення прозорості та безпеки транзакцій під час бронювання.
- Системи самостійної реєстрації – особливо в аеропортах, готелях та туристичних центрах.
- Мобільні гіді та AR/VR – це додатки для інтерактивних екскурсій, віртуальних подорожей до бронювання.
- Інтернет речі (IoT) – це розумні готельні номери, автоматизація обслуговування (керування кліматом, освітленням).
- Електронні платформи для зворотного зв'язку – для отримання відгуків і миттєва реакція на запити клієнтів.

Цифрова трансформація вже стала основою успішного розвитку туризму, дозволяючи підприємствам залишатися конкурентоспроможними та задовольняти високі очікування сучасних мандрівників.

3. Важливим концептом адаптивності туристичного регіону виступає розвиток інфраструктури туристичного сектору. Високоякісна туристична інфраструктура впливає на комфорт та безпеку туристів, підвищуючи привабливість дестинації. Розвиток високоякісної туристичної інфраструктури потребує злагодженої роботи уряду, приватного сектору та місцевих громад. Це дозволяє підвищити конкурентоспроможність регіону та сприяти сталому розвитку туризму.

4. Участь громадськості. Участь громадськості у процесах розвитку туризму є ключовим фактором, який сприяє сталому розвитку, підвищенню якості туристичних послуг і зміцненню зв'язків між громадою та туристичним сектором. Залучення місцевого населення та підприємців до процесів прийняття рішень і виконання проєктів у сфері туризму має кілька важливих аспектів, наприклад:

Розглянемо етапи залучення громадськості:

– Інформування – поширення інформації про туристичні ініціативи, плани та проекти через різні канали (збори, соціальні мережі, сайти, друковані матеріали); забезпечення прозорості та доступу до даних щодо планування туристичних заходів.

– Консультації – організація громадських слухань, форумів і воркшопів для отримання думок і пропозицій від місцевого населення та підприємців; проведення опитувань і збору зворотного зв'язку щодо запропонованих проектів.

– Співпраця– створення робочих груп, які включають представників громадськості, підприємців та місцевої влади; залучення місцевих експертів і активістів до розробки проектів.

– Співвиробництво – надання можливостей місцевим жителям і підприємцям брати безпосередню участь у реалізації туристичних ініціатив (наприклад, розробка маршрутів, створення сувенірної продукції).

– Оцінка – місцева громада бере участь в оцінці успішності впроваджених туристичних проектів та коригуванні майбутніх ініціатив.

Основними методами залучення громадськості виступають:

– Координаційні ради та форуми – місцеві ради з питань туризму, де представлені всі зацікавлені сторони.

– Краудфандинг-платформи – залучення фінансування для туристичних проектів із боку місцевих мешканців і бізнесу.

– Навчальні програми – тренінги для громадян і підприємців щодо створення туристичних продуктів і сервісів.

– Публічні обговорення – організація відкритих дискусій для збору пропозицій та обговорення проблем.

– Інтерактивні платформи – використання онлайн-інструментів для голосування, пропозицій і моніторингу проектів.

Залучення громадськості вимагає системного підходу і врахування інтересів усіх сторін. Це забезпечує розвиток туризму, який гармонійно поєднує економічний прогрес із соціальною згуртованістю та екологічною стійкістю.

5. Сталість та відповідальність у розвитку туризму також виступає важливим концептом адаптивності. Саме він є основою для забезпечення довгострокової перспективи функціонування туристичної галузі без шкоди для природного, культурного та соціального середовища. Це підхід, який передбачає збалансоване використання ресурсів, врахування інтересів місцевих громад та мінімізацію негативного впливу на довкілля.

По-перше, сталий туризм спрямований на збереження природних ресурсів. Це включає раціональне використання води та енергії, впровадження технологій для зменшення відходів і контролю за екологічним навантаженням. Наприклад, важливо уникати надмірного потоку туристів у природні зони, щоб не порушувати екосистеми. Також необхідно відновлювати довкілля через очищення територій, посадку рослин і збереження біорізноманіття.

По-друге, соціальна сталість забезпечується підтримкою місцевих громад. Це означає створення робочих місць для жителів, розвиток ремесел і підтримку місцевих виробників. Туристична діяльність має сприяти інтеграції громад до економічного життя регіону, а також захищати і популяризувати культурну спадщину, включаючи традиції, історичні пам'ятки і місцевий спосіб життя.

По-третє, економічна сталість передбачає довгострокове планування розвитку туризму з урахуванням екологічних і соціальних наслідків. Важливо підтримувати місцевий бізнес, стимулювати створення унікальних туристичних продуктів та забезпечувати справедливий розподіл доходів, щоб економічні вигоди сприяли розвитку регіону та покращенню якості життя місцевого населення.

Важливим елементом сталого туризму є просвітницька діяльність. Освітні програми мають формувати у туристів відповідальне ставлення до природи, культури і місцевих громад. Інформаційні кампанії та навчання персоналу в туристичній сфері сприятимуть підвищенню загального рівня обізнаності про важливість сталого підходу.

Нарешті, сталий розвиток туризму забезпечує гармонійний баланс між потребами туристів, інтересами місцевих громад і збереженням довкілля. Це

дозволяє регіону залишатися привабливим для відвідувачів, водночас підтримуючи його природні й культурні багатства.

Застосування принципів сталості у розвитку туризму допомагає створити відповідальний туристичний продукт, зберегти унікальність регіону та забезпечити його конкурентоспроможність на міжнародному рівні.

Таким чином, у сучасних умовах глобалізації та зростаючої конкуренції на міжнародних туристичних ринках, адаптація організаційно-економічного механізму розвитку туристичного регіону Приазов'я є критично важливою для забезпечення його сталого розвитку, конкурентоспроможності та економічної стійкості. Для підвищення конкурентоспроможності необхідно активно інтегрувати регіон до глобального ринку, використовуючи сучасні технології, міжнародні стандарти обслуговування та маркетингові інструменти. Важливо формувати унікальний брендинг Приазов'я, який акцентуватиме увагу на його природних, культурних та історичних особливостях.

Удосконалення інфраструктури, впровадження цифрових технологій у сферу туризму та розвиток «зеленого туризму» сприятиме відповідності сучасним очікуванням споживачів.

Приазов'я має розвиватися як екологічно чистий туристичний регіон. Впровадження практик сталого туризму сприятиме збереженню природних ресурсів, що є основою туристичного потенціалу регіону. Необхідно створювати різноманітні туристичні продукти, орієнтовані як на внутрішній, так і на зовнішній ринок. Це можуть бути еко-тури, гастрономічні маршрути, культурно-історичні екскурсії, оздоровчі послуги тощо. Ефективність будь-яких змін залежить від кваліфікованих кадрів. Тому важливо забезпечити підготовку професіоналів у сфері туризму, розвитку мовної компетенції, культури сервісу та менеджменту. Для адаптації до мінливого конкурентного середовища механізм розвитку туризму в Приазов'ї має бути динамічним, базуватися на постійному моніторингу ринку, аналізі тенденцій та швидкому реагуванні на виклики.

Стратегія розвитку туристичного регіону Приазов'я має поєднувати економічну ефективність, екологічну стійкість і соціальну відповідальність. Успішна реалізація цих принципів дозволить не лише зберегти унікальний потенціал регіону, але й зробити його конкурентоспроможним гравцем на глобальній туристичній арені. Відновлення туристичного сектору є важливим етапом для повернення до нормального життя та підтримки економічного зростання. По-перше, туризм може стати каталізатором економічного відновлення, створюючи робочі місця, підтримуючи розвиток малого та середнього бізнесу, таких як готелі, ресторани, транспортні компанії та екскурсійні агентства. Це забезпечує приток іноземної валюти та сприяє зростанню локальних економік. По-друге, відновлення туризму сприяє покращенню іміджу країни на міжнародній арені, демонструючи її стабільність та готовність приймати гостей. Інвестування у розвиток туристичної інфраструктури також позитивно впливає на довгострокову конкурентоспроможність країни. Крім того, туризм може виконувати соціальну функцію, допомагаючи об'єднувати громади, зберігати культурну спадщину та сприяти реабілітації постраждалих територій. Для досягнення цих цілей важливо забезпечити безпечні умови для туристів, розвивати екологічно відповідальний туризм та використовувати інноваційні підходи для залучення подорожуючих. Таким чином, адаптація туризму після війни є одним із ключових аспектів відновлення країни, що сприятиме стабільності та процвітанню в поствоєнний період.